

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 18 (2001)

Νέο εργατικό κόμμα και ηθική: Μελέτη πάνω στην ιδεολογική αλλαγή των Βρετανών σοσιαλιστών

Αντώνης Καρβούνης

doi: [10.12681/hpsa.15050](https://doi.org/10.12681/hpsa.15050)

Copyright © 2017, Αντώνης Καρβούνης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρβούνης Α. (2017). Νέο εργατικό κόμμα και ηθική: Μελέτη πάνω στην ιδεολογική αλλαγή των Βρετανών σοσιαλιστών. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 18, 71–96. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15050>

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ*

**ΝΕΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ:
ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ
ΤΩΝ ΒΡΕΤΑΝΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΩΝ**

Το ζήτημα της ιδεολογίας προσεγγίζεται κοινώς με τη διάκριση που επιχειρείται μεταξύ «λειτουργικών» πολιτικών και των ηθικών θεμελίων τους. Ο ηθικός πυρήνας τους θεωρείται σταθερός καθώς οι πολιτικές που προορίζονται να υλοποιήσουν το εννοιολογικό του περιεχόμενο υπόκεινται στις μεταβολές του εξωτερικού περιβάλλοντος. Το παρόν άρθρο, επικεντρώνοντας το ερευνητικό του ενδιαφέρον στην περίπτωση του βρετανικού Νέου Εργατικού Κόμματος, υποθέτει ότι οι αλλαγές σε επίπεδο πολιτικών επιφέρουν μεταβολές και στο επίπεδο των ηθικών αρχών – η σχέση μεταξύ των δύο είναι αμοιβαία, και όχι ιεραρχική. Η αντίδραση του Νέου Εργατικού Κόμματος σε τρία πολιτικά προβλήματα –πληθωρισμό, φτώχεια, και νέες προσοδοκίες της εργατικής τάξης– οδήγησε σε αλλαγή στη σοσιαλιστική ηθική του, και, πιο συγκεκριμένα, στις έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της κοινότητας και της ιδιότητας του πολίτη.

**1. ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΑΝΤΙΘΕΜΕΛΙΩΤΙΚΟ ΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ
ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ**

Εκείνο που χαρακτηρίζει τόσο την ανάδυση όσο και την εξέλιξη της έννοιας της ιδεολογίας είναι η διπλή αγκίστρωσή της στην επιστημολογία και την κοινωνία. Στην εκτεταμένη ποικιλία ορισμών και απόψεων που έχει μέχρι τώρα διαμορφωθεί όσον αφορά το περιεχόμενό της άλλοτε τονίζεται η επιστημολογική και άλλοτε η κοινωνιολογική της πλευρά. Κάθε ιδεολογία χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με τον Roger Eatwell, από «ένα σύνολο εμπειρικών και ουσιολογικών απόψεων γύρω από (i) την ανθρώπινη φύση, (ii) το ιστορικό γίνεσθαι, (iii) την κοινωνικοπολιτική δομή, απόψεις οι ο-

* Ο Αντώνης Καρβούνης είναι Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Newcastle.

ποίες με τη σειρά τους «σχετίζονται με ένα πρόγραμμα συγκεκριμένων άμεσων και βραχυπρόθεσμων προβλημάτων».¹ Οι ιδεολογίες αναλύονται ως ένα στατικό σύνολο αξιών και φιλοσοφικών πεποιθήσεων, ενώ οι πολιτικές οι οποίες προορίζονται για να τις ενσαρκώσουν μεταλλάσσονται καθ' υπαγόρευση των εκάστοτε κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών.²

Πιο συγκεκριμένα, οι εκπρόσωποι των πολιτικών ιδεολογιών συνηθίζουν να δίνουν ιδιαίτερο βάρος στις πεποιθήσεις τους, ισχυριζόμενοι ότι βασίζονται σε οικουμενικώς αποδεκτά γεγονότα της ανθρώπινης φύσης ή σε σταθερές ανθρώπινες κλίσεις.³ Σε ένα αφηρημένο επίπεδο, αυτό το μοντέλο θεμελιωτισμού (fundamentalism)⁴ της έννοιας της ιδεολογίας, δηλ. αναλλοίωτος πυρήνας ιδεολογικών πεποιθήσεων ενώ οι πολιτικές μεταλλάσσονται,⁵ παράγεται από παραδεκτές απόψεις περί της ανθρώπινης φύσεως και ηθικής στο πλαίσιο του σχεδιασμού, εφαρμογής και απόρριψης πολιτικών επιλογών. Σύμφωνα με τον Andrew Heywood, σε πανεπιστημιακούς κύκλους επιχειρείται «η αναζήτηση ενός κοινού πυρήνα αξιών και αρχών οι οποίες είναι χαρακτηριστικές του εν λόγω συστήματος πεποιθήσεων».⁶ Αρχετοί μελετητές της έννοιας της ιδεολογίας έχουν ασπασθεί την πολιτική και ηθική φιλοσοφία, γνωστικά πεδία που διακατέχονται από αυτού του είδους τον ορθολογιστικό θεμελιωτισμό.

1. Βλ. R. Eatwell, «Ideologies, Approaches and Trends», στο R. Eatwell - A. Wright (επιμ.), *Contemporary Political Ideologies*, Pinter, Λονδίνο 1993, σ. 7 και 10.

2. Βλ. περισσότερα παραδείγματα στο A. Vincent, *Modern Political Ideologies*, Blackwell, Οξφόρδη 1992, ενώ αναφορικά με τις τρεις αντινομίες και τις τέσσερις τάσεις του σοσιαλισμού βλ. στα έργα των Z. Bauman, *Socialism: The Active Utopia*, Allen & Unwin, Λονδίνο 1976, και R. Berki, *Socialism*, Dent, Λονδίνο 1975.

3. Βλ. έργα τα οποία εντοπίζουν το σοσιαλισμό σε ένα είδος πρωτόγονου κομμουνισμού ο οποίος βασίζεται σε οικουμενικές αξίες και οι οποίες με τη σειρά τους στηρίζονται στη θρησκεία, μεταξύ πολλών άλλων, M. Beer, *A History of British Socialism*, 2 τόμοι, George Allen & Unwin, Λονδίνο 1953. Και πιο πρόσφατα, T. Benn, *A Future for Socialism*, Fount, Λονδίνο 1991.

4. Με «θεμελιωτισμό» αποδίδουμε τον γνωστό όρο «fundamentalism». Επ' αυτού βλ. B. Μακρίδης, «Fundamentalism: προβλήματα ελληνικής απόδοσης του όρου», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τχ. 4 (14), 1994, σ. 83-103.

5. Χρησιμοποιώ τον όρο «ιδεολογία» αναφερόμενος σε συστήματα πεποιθήσεων τα οποία είναι κοινώς αποδεκτά. Ωστόσο, καλύτερα είναι να αποδώσουμε τον όρο σε συστήματα πεποιθήσεων τα οποία είναι επιρρεπή στο να διαστρέφονται και να διαστρεβλώνονται με συγκεκριμένους τρόπους. Βλ. σχετικά, M. Bevir, «Ideology as distorted belief», *Journal of Political Ideologies*, τχ. 1, 1996, σ. 107-122.

6. Βλ. A. Heywood, *Political Ideologies*, Macmillan, Λονδίνο 1992, σ. 11.

Αυτό που έχω υπόψη μου είναι ο τρόπος με τον οποίο ο θεμελιωτισμός συνήθως εμπεριέχει μια διάκριση μεταξύ φιλοσοφικών αληθειών, που είτε αποσαφηνίζονται από τον λόγο (reason) και μόνο, είτε παραμένουν αδιευκρίνιστες, και άλλων εμπειρικών ζητημάτων για τα οποία αποκτούμε γνώση μέσω της επαφής μας με την πραγματικότητα. Τόσο η αλήθεια περί την ανθρώπινη φύση και την ηθική όσο και η κατανόηση των αλλαγών που επισυμβαίνουν στον εξωτερικό μας περίγυρο παραμένουν αδιευκρίνιστες. Η παραπάνω προσέγγιση της έννοιας της ιδεολογίας στηρίζεται στη θεμελιωτική υπόθεση ότι τα ηθικά πιστεύω είναι τοιουτοτρόπως διαχωρισμένα από τις εμπειρικές αντιλήψεις που σχηματίζουμε για τον κόσμο. Ο Heywood κάνει αυτή τη σχέση πιο φανερή, σημειώνοντας ότι οι ιδεολογίες όπως και η πολιτική θεωρία [...] δεν μπορούν να αποδειχθούν επιστημονικά ως “αληθείς” ή “ψευδείς”: «οι αντίθετες αντιλήψεις περί την ανθρώπινη φύση δεν μπορούν, για παράδειγμα, να δοκιμαστούν σε ένα είδος χειρουργικής επέμβασης για να “αποδειχθεί” αν οι άνθρωποι κατέχουν δικαιώματα, είτε δικαιούνται να είναι ελεύθεροι, είτε είναι εκ φύσεως εγωκεντρικοί, είτε, αντίθετα, συνιστούν κοινωνικώς συνεργατικά υποκείμενα».⁷ Βέβαια, αυτό που επισημαίνεται από τους αντιθεμελιωτές είναι ότι κανένα πιστεύω δεν μπορεί να υπόκειται σε τέτοιου είδους απόδειξη, όπως αυτή που επικαλείται ο Heywood.

Ένας τρόπος αμφισβήτησης ενός κυρίαρχου μοντέλου ιδεολογίας είναι να ρωτήσουμε τι θα συνέβαινε εάν συνειδητά υιοθετούσαμε μια αντιθεμελιωτική επιστημολογία, προσεγγίζοντας το σύστημα των πεποιθήσεων και των πιστεύω που συνιστούν μια συγκεκριμένη ιδεολογία ως ιστούς των οποίων όλα τα κομμάτια υπόκεινται σε αναθεώρηση.⁸ Μια ιδεολογία αποτελείται από ιστούς αλληλοσυνδεόμενων εννοιών οι οποίοι χαρτογραφούν την πραγματικότητα, που κι αυτή με τη σειρά της προσδιορίζεται από τη σχέση μεταξύ των εννοιών. Επειδή καμιά έννοια δεν μπορεί να αυτοοριστεί, το περιεχόμενο της καθεμιάς εξαρτάται από τις περιβάλλουσες έννοιες, με αποτέλεσμα η οποιαδήποτε αλλαγή να συνεπιφέρει σειρά αλυσιδωτών μεταβολών στο επίπεδο της ιδεολογίας συνολικά.

7. Στο ίδιο, σ. 2.

8. Αναλύσεις ιδεολογικής μεταβολής που αποφεύγουν την παγίδα του θεμελιωτισμού περιέχονται στα βιβλία των M. Bevir, *The Logic of the History of Ideas*, Cambridge University Press, Καίμπριτζ 1999, και M. Freeden, *Ideologies and Political Theory*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1997.

Η υιοθέτηση μιας τέτοιας προοπτικής υποδηλώνει ότι οι αλλαγές σε επίπεδο πολιτικών θα επιδράσουν και στο επίπεδο των ηθικών αξιών – με τον ίδιο τρόπο που όταν κάποιος ρίχνει μια πέτρα σε μια λίμνη το αποτέλεσμα είναι να παράγονται κυματισμοί. Εάν αυτό ευσταθεί, πρέπει να υπάρχει ένα στοιχείο που λείπει απ’ τις αναλύσεις πολιτικών σχολιαστών αλλά και εκπροσώπων του Νέου Εργατικού Κόμματος όταν προσπαθούν να περιγράψουν τη σχέση του τελευταίου με την ηθική παράδοση του βρετανικού σοσιαλισμού.

2. ΝΕΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Η είσοδος των Νέων Εργατικών στη βρετανική πολιτική σκηνή υπό την ηγεσία του Τόνυ Μπλαιρ συνοδεύτηκε από δύο ιδεολογικές μεταβολές. Πρώτον, το περιεχόμενο της έννοιας του σοσιαλισμού συνδέθηκε πρωτίστως με ηθικές αξίες, παρά με ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Δεύτερον, οι εν λόγω αξίες θεωρήθηκε ότι αποτελούσαν την κληρονομιά της ηθικής παράδοσης του βρετανικού σοσιαλισμού.

Το 1906, μια έρευνα μεταξύ Εργατικών βουλευτών αποκάλυψε ότι βιβλία των John Ruskin, Dickens, Henry George, Thomas Carlyle, αλλά και η Βίβλος ασκούσαν μεγαλύτερη επιρροή από οποιοδήποτε άλλο σύγγραμμα της εποχής.⁹ Εξήντα χρόνια αργότερα η λίστα είχε αλλάξει. Τα ονόματα των George Bernard Shaw, H.G. Wells, G.D. Cole, και Καρόλου Μαρξ υποδήλωναν μια περισσότερο οικονομίστικη και λιγότερο θρησκευτική επιρροή στη σκέψη των βουλευτών.¹⁰ Τέλος, μια παρόμοια έρευνα που έγινε το 1994 –έτος εκλογής του Μπλαιρ στην ηγεσία του κόμματος– έδειξε ότι οι Εργατικοί βουλευτές είχαν πλέον στραφεί στις ηθικές και θρησκευτικές παραδόσεις του σοσιαλισμού: το βιβλίο του Robert Tresselt, *The Ragged-Trousered Philanthropist* αναδείχθηκε ως το πιο δημοφιλές ανάγνωσμα των σύγχρονων εκπροσώπων του βρετανικού σοσιαλισμού. Επίσης, η Βίβλος, τα έργα των Μαρξ, Tawney, Steinbeck, και Orwell ήταν στις πρώτες προτιμήσεις τους. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληγε η ανωτέρω έρευνα ήταν ότι «στο τέλος του 20ού αιώνα, η απάντηση στην κρίση της Αριστεράς βρίσκεται

9. Βλ. W. Stead, «The Labour Party and the books that helped make it», *Review of Reviews*, τχ. 33, 1906, σ. 568-582.

10. *New Society*, 13 Δεκ. 1962.

σε κάποια αντίληψη ενός νέου ηθικού σοσιαλισμού, τον οποίο φαίνεται να ασπάσθηκε ένας τόσο μεγάλος αριθμός Εργατικών βουλευτών».¹¹

Όπως επισημαίνεται μεταξύ των κύριων εκπροσώπων του, το Νέο Εργατικό Κόμμα διατηρεί τον αξιακό πυρήνα της ηθικής παράδοσης του σοσιαλισμού, καθώς αναζητεί παράλληλα νέους τρόπους υλοποίησης αυτών των αξιών σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες του σύγχρονου κόσμου. Για παράδειγμα, ο Gordon Brown, υπουργός Οικονομικών, και ο Tony Wright, νεο-εκλεγείς βουλευτής των Εργατικών, γράφουν ότι «οι θεμελιώδεις αξίες του σοσιαλισμού» έχουν «μια ανθεκτική στο χρόνο ποιότητα», που, ακόμα και υπό τη μορφή «ειδικότερων πολιτικών [...] διατηρούν την ευελιξία τους και μεταβάλλονται με την εμφάνιση νέων προβλημάτων, νέων κοινωνικών συνθηκών και τη συνεχή ανανέωση της γνώσης».¹² Γίνεται φανερό ότι ο προσδιορισμός του ιδεολογικού στίγματος του Νέου Εργατικού Κόμματος από τους εκπροσώπους του αντανακλά το θεμελιωτικό μοντέλο ιδεολογικής αλλαγής, σύμφωνα με το οποίο ο ηθικός πυρήνας του κόμματος παραμένει αμετάβλητος μολονότι οι σχετιζόμενες με την εφαρμογή του πολιτικές μεταβάλλονται.

Αν και οι κύριες αιτίες πίσω από την ιδεολογική μεταβολή του Εργατικού Κόμματος εντοπίζονται στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει στο μεταβαλλόμενο παγκόσμιο κοινωνικοπολιτικό τοπίο, θα πρέπει να αναμένουμε τον απόηχο αυτών των μεταβολών και στο επίπεδο των ηθικών αρχών του κόμματος. Αυτό άλλωστε θα προσπαθήσω να δείξω στη συνέχεια.

Κυρίως με ενδιαφέρει να αμφισβητήσω τον θεμελιωτισμό των θεωριών περί ιδεολογίας, αποδεικνύοντας ότι νέες απόψεις σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής επιφέρουν αλλαγές και σε επίπεδο ηθικών αρχών. Καταρχήν, το ενδιαφέρον μου εστιάζεται στην ηθική παράδοση του βρετανικού σοσιαλισμού, διότι οι εκπρόσωποι του Νέου Εργατικού Κόμματος και οι υποστηρικτές του θεμελιωτικού παραδείγματος της ιδεολογίας υποθέτουν ότι η εν λόγω παράδοση παραμένει λιγότερο ή περισσότερο αμετάβλητη. Υπάρχουν βέβαια και άλλες σοσιαλιστικές παραδόσεις, όπως ο μαρξισμός και ο φα-

11. *New Statesman and Society*, 30 Σεπτ. 1994.

12. Βλ. G. Brown - T. Wright, «Εισαγωγή», στο *Values, Visions and Voices: An Anthology of Socialism*, Mainstream Publishing, Εδιμβούργο 1995, σ. 13 και 29.

βιανισμός, των οποίων η επιρροή στο βρετανικό εργατικό κίνημα δεν είναι αμελητέα, ωστόσο δεν βρίσκονται μέσα στο ερευνητικό μου πεδίο.¹³ Επιπλέον, σκοπός μου είναι να αναδείξω τον τρόπο με τον οποίο οι ηθικές αρχές έχουν αλλάξει ως αποτέλεσμα ευρύτερων ιδεολογικών μεταβολών, αλλά όχι να εξηγήσω τις αιτίες αυτών των μεταβολών. Τέλος, το ενδιαφέρον μου θα εστιαστεί στις ευρύτερες μεταβολές των σοσιαλιστικών ηθικών αρχών.

Πιο συγκεκριμένα, η παρακάτω ανάλυση θα επικεντρωθεί στις βασικές απαντήσεις του κόμματος σε τρία βασικά πολιτικά ζητήματα-κλειδιά και στην επίδρασή τους στο επίπεδο των ηθικών δεσμεύσεων: πρώτον, στο ζήτημα του πληθωρισμού και στην έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης· δεύτερον, στο ζήτημα της φτώχειας, της λεγόμενης «υπο-τάξης» (underclass), και στο ζήτημα της έννοιας του πολίτη (citizenship)· τέλος, στις προσδοκίες της νέας εργατικής τάξης και την έννοια της κοινότητας. Πριν στραφούμε στην ανάλυση των ανωτέρω διλημμάτων, χρειάζεται πρώτα να δούμε την ηθική σοσιαλιστική παράδοση, βασικές αρχές της οποίας το Νέο Εργατικό Κόμμα μεταβάλλει σύμφωνα με τις ακολουθούμενες πολιτικές του.

Σύμφωνα με τον Peter Mandelson, υπουργό της Βορείου Ιρλανδίας, και τον Roger Riddle, ειδικό σύμβουλο του Τόνυ Μπλαιρ, το Νέο Εργατικό Κόμμα εκφράζει τις αρχές του «ηθικού σοσιαλισμού εμπνεόμενο από τις ιδέες των Tawney και Ruskin».¹⁴ Η ηθική σοσιαλιστική παράδοση εμφανίστηκε την τελευταία δεκαετία του

13. Αφενός, η στενά οικονομίστικη προσέγγιση του μαρξισμού από μέρους της Σοσιαλδημοκρατικής Ομοσπονδίας (S.D.F.) του H.M. Hyndman έδωσε κυρίως έμφαση στον ορθολογικό τρόπο με τον οποίο το άτομο προασπίζει τα συμφέροντά του παραβλέποντας άλλα φιλοσοφικά και θρησκευτικά ζητήματα που άπτονται του σοσιαλισμού. Με εξαίρεση τις μεταφυσικές ανησυχίες του Ernest Balfort Bax και τον αντικοινοβουλευτισμό του William Morris, η συνεισφορά των πρώτων Βρετανών μαρξιστών πάνω σε ζητήματα ηθικής ήταν περιορισμένη. Αφετέρου, η ελιτίστικη αντίληψη της πολιτικής των Φαβιανών υποβίβαζε το ρόλο του ατόμου σε εκείνον του απλού οργάνου επικύρωσης, ήδη, ειλημμένων αποφάσεων από μια κρατική γραφειοκρατία η οποία δεν άφηνε περιθώρια πολιτικής παρέμβασης από την πλευρά του κοινωνικού σώματος. Μεταξύ πολλών άλλων, βλ. S. Pierson, *Marxism and the Origins of English Socialism*, Cornell University Press, Ithaca 1973· S. Pierson, *British Socialism: The Journey from Fantasy to Politics*, Harvard University Press, Κάιμπριτζ Μασσ. 1979· G. Foote, *The Labour Party's Political Thought: A History*, Croom Helm, Λονδίνο 1999.

14. Βλ. P. Mandelson - R. Liddle, *The Blair Revolution*, Faber & Faber, Λονδίνο 1996), σ. 4.

19ου αιώνα. Αν και οι πρώτοι εκπρόσωποι της επηρεάστηκαν από προκατόχους τους, όπως το Κίνημα των Ευαγγελιστών του Robert Owen, τους ρομαντικούς του Ruskin, και τους χριστιανούς σοσιαλιστές του F.D. Maurice, μόλις τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα σχηματίστηκαν οι θεματικοί πυρήνες τής εν λόγω παράδοσης.¹⁵ Οι πιο σημαντικές θεματικές ενότητες ήταν: η ιδεαλιστική φιλοσοφία, η θεωρία της εξέλιξης, η οποία καθόρισε την κοινωνική φύση του ανθρώπινου όντος, η ανάλυση της έννοιας της αδελφότητας (brotherhood ή fellowship), η αναζήτηση μιας νέας ηθικής η οποία να καθορίζει την ιδιωτική μας ζωή στο πλαίσιο μιας διαδικασίας προσωπικής αναγέννησης, και τέλος, ένα κοινωνικό ιδεώδες στο κέντρο μιας ηθικής οικονομίας και συνεργατικής κοινότητας.¹⁶ Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, ηθικοί σοσιαλιστές όπως οι R.H. Tawney, John MacMurray, και William Temple συνέχισαν να συζητούν και να γράφουν για αρκετά από τα παραπάνω ζητήματα.¹⁷ Την επαύριον του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι ηθικοί σοσιαλιστές, όπως και αρκετοί άλλοι, ασπάσθηκαν το κέυνσιανό κράτος πρόνοιας, θεωρώντας το ως το μέσο για την πρακτική υλοποίηση του ηθικού ιδεώδους τους.¹⁸

Οι αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ιδιότητας του πολίτη, και της κοινότητας είχαν περίοπτη θέση στην ιδεολογία του βρετανικού σοσιαλισμού στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες του 20ού αιώνα. Η κοινωνική δικαιοσύνη στηριζόταν σε μια αντίληψη ηθικής ισότητας, η οποία όμως προϋπόθετε την επίτευξη οικονομικής ισότητας. Η διανομή των πόρων έπρεπε να βασιστεί στις αρχές της «ανάγκης» και του «κοινού καλού», παρά στις επιταγές της αγοραίας αποδοτικότητας. Η αγορά εθεωρείτο ως «ανήθικη», αφού έθετε την υλική ευημερία πάνω από την ηθική ισότητα των ανθρώπινων όντων. Μια «ηθική οικονομία» βασιζόταν στην αντίληψη ότι στον καθένα αποδιδόταν ότι του αναλογούσε ανάλογα με τις α-

15. Βλ. N. Dennis - A. Hasley, *English Ethical Socialism*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1988.

16. Βλ. P.D'a. Jones, *The Christian Socialist Revival*, Princeton University Press, Πρίνστον 1968.

17. Βλ. C. Bryant, *Possible Dreams: A Personal History of British Christian Socialists*, Hodder & Stoughton, Λονδίνο 1996.

18. Βλ. J. Harris, «Political thought and the Welfare State 1870-1914: An Intellectual framework for British Social Policy», *Past and Present*, τχ. 135, 1992, σ. 116-141, και N. Thompson, *Political Economy and Labour Party*, U.C.L. Press, Λονδίνο 1996.

νάγκες του.¹⁹ Αν και οι ηθικοί σοσιαλιστές δέχονταν τις Φαβιανές και Κεϊνσιανές οικονομικές θεωρίες, αυτό δεν τους εμπόδιζε να συνδυάσουν την αντίληψή τους περί «ηθικής οικονομίας» με αντιλήψεις περί παραγωγικότητας. Βασική αρχή τους ήταν ότι το κράτος έπρεπε να διασφαλίσει την κοινωνική δικαιοσύνη πάση θυσία, ακόμη και εις βάρος της ίδιας της παραγωγικότητας.

Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη, όπως διατυπώθηκε από τον κοινωνιολόγο T.H. Marshall στο κλασικό έργο του *Citizenship and Social Class* στα τέλη της δεκαετίας του '40, συνεπαγόταν την απόλαυση κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους αυτά τα δικαιώματα ενσαρκώνονταν στην παροχή δημόσιων αγαθών, όπως η εκπαίδευση, η στέγαση και η προστασία των ανέργων. Ως πολίτες συμμετέχουμε σε έναν κοινό βίο, και το κράτος, ενεργώντας ως η ηθική έκφραση αυτού του βίου, έχει την υποχρέωση να πετύχει το ελάχιστο όριο διαβίωσης για όλους.

Η έννοια της κοινότητας εκφραζόταν με όρους συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης. Πράγματι, ο βρετανικός σοσιαλισμός οριζόταν σε αντιπαράθεση προς τον ανταγωνιστικό ατομικισμό, και όχι προς τον καπιταλισμό. Η «ηθική οικονομία» και τα δικαιώματα του πολίτη αποτελούσαν εκφράσεις μιας συνεργατικής κοινότητας. Αρκετοί ηθικοί σοσιαλιστές είχαν το μυστικιστικό όραμα της αδελφοσύνης ως έκφρασης μιας θεϊκής ενότητας, η οποία ενυπήρχε σε όλα τα πράγματα.²⁰ Για τους Βρετανούς σοσιαλιστές, αυτή η ενότητα συνεπαγόταν πνευματική αδελφοσύνη, σύμφωνα με την οποία όλοι συνεργαζόμαστε για το κοινό καλό παρά για να καρπωθούμε προσωπικά οφέλη.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '70 και '80 μια σειρά πολιτικών πρωτοβουλιών κυριάρχησαν στη βρετανική πολιτική.²¹ Ζητή-

19. Για την εκδοχή του Ruskin πάνω στο ζήτημα της «ηθικής οικονομίας», βλ. J. Ruskin, «Unto this last», στο E. Cook - A. Wedderburn (επιμ.), *The Works of John Ruskin*, George Allen, Λονδίνο 1903-1912, τόμ. xvii: *Unto this last, Munera Pulveris, Time and tide, and Other Writings on Political Economy, 1860-1873*, σ.15-114.

20. E. Carpenter, *Towards Democracy*, Gay Men's Press, Λονδίνο 1985, σ. 410.

21. Επειδή το Νέο Εργατικό Κόμμα αποτελεί μια απάντηση στα ζητήματα που αναδύθηκαν τις δεκαετίες του '70 και '80, δεν μπορούμε να το δούμε απλά ως ένα θρίαμβο ενός εκσυγχρονιστικού δήθεν προγράμματος που ξεκίνησε τις αρχές της δεκαετίας του '60 από τον τότε ρεβιζιονιστή ηγέτη των Εργατικών Hugh Gaitskell. Βλ. M. Kenny - M. Smith, «Discourses of modernisation: Comparing Gaitskell and Blair», στο D. Denver, κ.ά. (επιμ.), *EPOP Yearbook 1996*, Frank Cass, Λονδίνο 1997.

ματα όπως ο πληθωρισμός, η φτώχεια (underclass), και η μεταβαλλόμενη σύνθεση της εργατικής τάξης έθεσαν τους σοσιαλιστές μπροστά σε σοβαρά διλήμματα. Πράγματι, πολλές από τις ιδέες-κλειδιά που ενέπνευσαν το Νέο Εργατικό Κόμμα εμφανίστηκαν ως μια επαναδιατύπωση των ιδεών του ηθικού σοσιαλισμού στην προσπάθειά του να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις. Από την πλευρά μας, το ζητούμενο εδώ δεν είναι αν οι σοσιαλιστές αντιλήφθηκαν τη σοβαρότητα των προκλήσεων στη σωστή τους διάσταση, αλλά το πώς ανταποκρίθηκαν σε αυτές.²² Παρομοίως, από τη δική μας οπτική γωνία δεν υπάρχει λόγος να διερωτηθούμε αν το Νέο Εργατικό Κόμμα εμφανίστηκε λόγω ενός εκλογικού momentum. Το ενδιαφέρον μας περιορίζεται στην ιδεολογική αλλαγή καθεαυτή και όχι στις αιτίες της. Κυρίως θα εστιάσουμε την προσοχή μας στον τρόπο με τον οποίο τα ζητήματα του πληθωρισμού, της φτώχειας και της μεταβαλλόμενης δομής της εργατικής τάξης έθεσαν σε κίνηση τις αλλαγές στην ηθική ιδεολογία των Εργατικών.

Οι τελευταίοι, αποδεχόμενοι την ύπαρξη της φτώχειας, τις δομικές αλλαγές στη σύνθεση της εργατικής τάξης αλλά και το πρόβλημα του πληθωρισμού, ουσιαστικά εγκατέλειψαν τις πολιτικές που συνδέονταν με το κεϋνσιανό κράτος πρόνοιας. Μάλιστα, υπαινιχθήκαν ότι τέτοιες πολιτικές δεν αποτελούσαν πρακτικά μέσα για την υλοποίηση του ηθικού ιδεώδους τους. Επιπλέον, ο αναπροσανατολισμός των σοσιαλιστικών πολιτικών, απόρροια της ανωτέρω νεοεφορμιστικής ηθικής λογικής, επέφερε και μια τροποποίηση αυτού του ηθικού ιδεώδους. Αν και δεν υπήρχε καμιά συνειδητή προσπάθεια για μια εκ νέου επαναδιατύπωση του σοσιαλιστικού «έθους» (ethos),²³ η απάντηση των Νέων Εργατικών στα α-

22. Υπάρχει μια εκτενής βιβλιογραφία για ανάλογες πιέσεις για αλλαγή και ανανέωση κατά μήκος του αριστερού ιδεολογικού φάσματος σε ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη. Βλ. για παράδειγμα, G. Esping-Anderson (επιμ.), *Welfare States in Transition*, Sage, Λονδίνο 1995· R. Gillespie - W. Paterson (επιμ.), *Rethinking Social Democracy in Western Europe*, Frank Cass, Λονδίνο 1993, και F. Scharpf, *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Cornell University Press, Ithaca 1987. Αν και η αξία των παραπάνω έργων δεν είναι αμελητέα, θεωρώ ότι αποτυγχάνουν να αντιληφθούν ότι οι πιέσεις που ασκήθηκαν ήταν απόρροια έκφρασης διαφορετικών ιδεολογικών θέσεων, και όχι απλά αποτέλεσμα συγκυριακών γεγονότων, για παράδειγμα, εκλογικής επιτυχίας ή αποτυχίας.

23. Το «έθος» του Εργατικού Κόμματος συνιστά «τις παραδόσεις, τα πιστεύω, τη λειτουργία των οργάνων και τα σύμβολα τα οποία διεγείρουν τη βάση και τα μέλη του κόμματος». Βλ. H. Drucker, *Doctrine and Ethos in the Labour Party*, Allen and Unwin, Λονδίνο 1979.

νωτέρω διλήμματα μετέβαλε και τις υπόλοιπες αρχές και πεποιθήσεις του κόμματος. Αυτή η διαδικασία είναι το αντικείμενο του ενδιαφέροντός μας.

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Κατά τη διάρκεια των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, το Εργατικό Κόμμα θεωρούσε ότι ο κρατικός παρεμβατισμός αποτελούσε το πρωταρχικό μέσο υλοποίησης της κοινωνικής δικαιοσύνης. Τουλάχιστον, ο ρόλος του κράτους συνίστατο στη δημιουργία μιας περισσότερο δίκαιης και εξισωτικής κοινωνίας μέσω της προοδευτικής φορολογίας και της παροχής ενός περιεκτικού «πακέτου» κοινωνικών υπηρεσιών (υγεία, στέγαση, εκπαίδευση, συντάξεις). Μέχρι το 1980, ωστόσο, το κύρος των κοινωνικών πολιτικών είχε ήδη κλονιστεί από έναν αυξανόμενο προβληματισμό στο χώρο της Αριστεράς σχετικά με την ανεπιτυχή αντιμετώπιση του πληθωρισμού και των φαινομένων της γραφειοκρατικής δυσκαμψίας και αναποτελεσματικότητας, καθώς και του κρατικού υδροκεφαλισμού από τις Εργατικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του '70.²⁴

Για πολλούς, κυρίως για τη Νέα Δεξιά, το πρόβλημα του πληθωρισμού προσεγγιζόταν με όρους κριτικής της λεγόμενης κείνσιανής συναίνεσης.²⁵ Η χρηματιστική λογική έστρεψε το ενδιαφέρον της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής από τις πολιτικές ζήτησης στις πολιτικές προσφοράς, όπου το κλειδί για την επίτευξη της παραγωγικότητας εθεωρούντο οι ιδιωτικοποιήσεις και η ευελιξία των αγορών. Η υιοθέτηση αυτών των πολιτικών έγινε σε συνδυασμό με την έμφαση που δόθηκε στις αξίες της ατομικής επιλογής (choice) και της ελευθερίας (freedom). Το κράτος, σε σχέση με την αγορά, θεωρήθηκε ουσιαδώς αναποτελεσματικό για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τις ανάγκες των ατόμων.

Στις δεκαετίες '80 και '90, οι σοσιαλιστές με τη σειρά τους άρχισαν να αποδέχονται βασικά αξιώματα της Νέας Δεξιάς οικονομικής φιλοσοφίας, όπως, για παράδειγμα, ότι τον βασικό μοχλό μιας μονεταριστικής πολιτικής αποτελεί το επίπεδο των επιτο-

24. Βλ. M. Harmon, *The British Labour Government and the 1976 IMF*, Macmillan, Λονδίνο 1997.

25. Βλ. A. Gamble, *The Free Economy and the Strong State: The politics of Thatcherism*, Macmillan, Λονδίνο 1988, κυρίως το Κεφ. 2.

κίων· ότι, επίσης, οι πολιτικές προσφοράς και όχι ζήτησης είναι πιο σημαντικές για την οικονομική πολιτική· και, τέλος, ότι ο χαμηλός πληθωρισμός και το μειωμένο επίπεδο ανεργίας συνιστούν τους σημαντικότερους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Στις επίσημες εκθέσεις του Εργατικού Κόμματος η οικονομική ανάκαμψη προσεγγιζόταν μέσω της επιδίωξης μιας «μακροοικονομικής σταθερότητας» και της υιοθέτησης «πολιτικών προσφοράς, οι οποίες θα δημιουργούσαν το περιβάλλον για την πραγματοποίηση επενδύσεων στη βρετανική βιομηχανία».²⁶ Μάλιστα, η ανάθεση της ρύθμισης του επιπέδου των επιτοκίων στην Τράπεζα της Αγγλίας και η απροθυμία του υπουργού Οικονομικών Gordon Brown είτε να αυξήσει τους φόρους είτε να τονώσει τη ζήτηση με αύξηση των δημόσιων δαπανών επέδειξαν περίτρανα τη δέσμευση της Εργατικής κυβέρνησης για το στόχο διατήρησης χαμηλού πληθωρισμού.

Η έμφαση στις πολιτικές προσφοράς οδήγησε το Εργατικό Κόμμα να αλλάξει τη στάση του απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις. Οι Mandelson και Liddle επισημαίνουν ότι το Νέο Εργατικό Κόμμα διαχωρίζει τη θέση του από τη λογική του κρατισμού, η οποία έρχεται σε αντίθεση προς τους στόχους της παραγωγικότητας και της καλής οικονομικής διαχείρισης.²⁷ Το Νέο Εργατικό Κόμμα αποδέχεται πλέον ότι η λειτουργία της αγοράς, και όχι το γραφειοκρατικό μοντέλο του δημόσιου τομέα, είναι συνδεδεμένη με την επίτευξη των ανωτέρω στόχων. Επίσης, το αξίωμα της Νέας Δεξιάς περί αποκεντρώσεως του δημόσιου τομέα, όπως και η χρήση ιδιωτικών φορέων για να υλοποιήσουν συγκεκριμένες κοινωνικές πολιτικές, έτυχαν θετικής ανταπόκρισης από το κόμμα.

Η στροφή των Νέων Εργατικών προς τις πολιτικές που ενισχύουν την παραγωγικότητα της οικονομίας επέφερε την τροποποίηση του περιεχομένου της έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης.²⁸ Δύο

26. Βλ. *The Labour Party, Made in Britain: A New Economic Policy for the 1990s*, Labour Party, Λονδίνο 1991, και *The Labour Party, Rebuilding the Economy*, Labour Party, Λονδίνο 1994.

27. Βλ. P. Mandelson - R. Liddle, *ό.π.*, σ. 27 και 151.

28. Βασική αρχή των Νέων Εργατικών συνιστά η αντίληψη ότι χωρίς κοινωνική συνοχή δεν είναι εφικτή η οικονομική ανάπτυξη. Το ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το ζήτημα της οικονομικής αποτελεσματικότητας, δηλ. με την επίτευξη των στόχων της μακροοικονομικής πολιτικής – πληθωρισμός, οικονομική ανάπτυξη, ισοζύγιο πληρωμών, πλήρης απασχόληση. Βλ. τη σύνδεση του ηθικοπολιτικού κριτηρίου με το κριτήριο της οικονομικής αποτελεσματικότητας στο Μ. Αγγελίδης, *Κοινωνική απορύθμηση και δημο-*

αλλαγές ξεχωρίζουν ως πιο σημαντικές. Η πρώτη έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα και η οικονομική αποτελεσματικότητα βρίσκονται σε παράλληλη σχέση. Ενώ οι ηθικοί σοσιαλιστές αρχικά επισήμαιναν τη σημασία της «ηθικής οικονομίας» ακόμη και εις βάρος της αποτελεσματικότητας, τώρα οι Νέοι Εργατικοί ισχυρίζονται ότι τα μέτρα αναδιανομής του πλούτου δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να ζημιώνουν τη βιομηχανική ανταγωνιστικότητα.

Παραδοσιακά για τους σοσιαλιστές, και ιδιαίτερα τους ηθικούς σοσιαλιστές, η κοινωνική δικαιοσύνη συνιστούσε πρωταρχικό αίτημα μιας οικονομικής πολιτικής. Το Νέο Εργατικό Κόμμα, αντίθετα, δίνει μεγάλη έμφαση στην ανάγκη διασφάλισης μιας αποτελεσματικής και ανταγωνιστικής οικονομίας ως το πλαίσιο εντός του οποίου θα επιδιωχθούν οι πολιτικές για την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο προβληματισμός γύρω από την αποτελεσματικότητα της οικονομίας έχει επιπλοκές για τη σοσιαλιστική άποψη περί της αναδιανεμητικής δικαιοσύνης. Εάν οι χαμηλοί μισθοί και η λιγότερο προοδευτική φορολογία κρίνονται ως απαραίτητες πολιτικές για τη μεγαλύτερη δυνατή παραγωγικότητα, τότε είναι αποδεκτές. Οι άνθρωποι καρπώνονται ή δικαιούνται να καρπωθούν μεγαλύτερο πλούτο από τους υπόλοιπους, ως αποτέλεσμα του ρόλου τους στην οικονομική δραστηριότητα παρά επειδή, ενδεχομένως, έχουν μεγαλύτερη ανάγκη να τους χορηγηθούν κοινωνικά βοηθήματα. «Η εμπιστοσύνη του Νέου Εργατικού Κόμματος στη δυναμική της οικονομίας της αγοράς σημαίνει αναγνώριση και ενίσχυση των προσωπικών κινήτρων που είναι απαραίτητα για να

κρατία, Εξάντας, Αθήνα 1999, σ. 66. Μάλιστα, η εμπειρία της αποτυχίας των κυβερνήσεων Wilson και Callaghan να τιθασεύσουν τον πληθωρισμό τη δεκαετία του '70 οδήγησε τους Νέους Εργατικούς να θέσουν ως προτεραιότητα της μακροοικονομικής πολιτικής τη διατήρησή του σε χαμηλά επίπεδα και όχι την παραδοσιακή έκφραση της κοινωνικής αρχής που κανονιστικά εκφραζόταν μέσω της επίτευξης πλήρους απασχόλησης. Βλ. N. Thompson, *ό.π.*, σ. 269. Η τελευταία θα επιτυγχάνονταν ως αποτέλεσμα του εκσυγχρονισμού της οικονομίας. Βλ. The Labour Party, *Made in Britain*, *ό.π.*, σ. 16-17· The Labour Party, *It's Time to get Britain Working again*, Labour Party, Λονδίνο 1992, σ. 11· The Labour Party, *Making Britain's Future*, Labour Party, Λονδίνο 1993, σ. 3, 10. Το ηθικό περιεχόμενο της έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης μεταβάλλεται λόγω της σύνδεσής της με τις πολιτικές που αποσκοπούν στην ενίσχυση της οικονομικής αποτελεσματικότητας, βασική προϋπόθεση της οποίας ήταν η καταπολέμηση του πληθωρισμού. Βλ. επίσης παρακάτω τον αναπροσδιορισμό του κοινωνικού περιεχομένου της έννοιας της ισότητας.

ενθαρρύνουν την ανάληψη μεγαλύτερων ρίσκων και επιχειρηματικής δράσης», όπως υπογραμμίζουν οι εκπρόσωποί του.²⁹

Η δεύτερη σημαντική αλλαγή στην έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης αφορά την έμφαση που δίδεται στην ατομική επιλογή. Ενώ οι ηθικοί σοσιαλιστές παραδοσιακά έδιναν σημασία στις ανάγκες των παραγωγών και τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, τώρα οι Νέοι Εργατικοί στρέφουν την προσοχή τους στην ελευθερία και τις επιλογές των καταναλωτών. Επίσης, οι πρώτοι ηθικοί σοσιαλιστές έβλεπαν την κοινωνική δικαιοσύνη με όρους διασφάλισης ενός ελάχιστου ορίου πρόνοιας και τήρησης των εργατικών συμβάσεων. Το Νέο Εργατικό Κόμμα πιστεύει στη χορήγηση ενός βασικού εισοδήματος, αλλά το ενδιαφέρον για την κατοχύρωση του εργάτη με δίκαιο τρόπο αντισταθμίζεται από την παροχή επιπλέον δικαιωμάτων για τον καταναλωτή.³⁰ Η στροφή προς τον τελευταίο αντανακλά μια προβληματική η οποία αφορά την έννοια της αποκοινωνικοποίησης, δηλ. την αποξένωση των κοινωνικών υποκειμένων από τις δημόσιες λειτουργίες μιας απρόσωπης κρατικής γραφειοκρατίας. Μια περισσότερο επιφυλακτική στάση προς τα συνδικάτα του δημόσιου τομέα και μια μεγαλύτερη φροντίδα για τα συμφέροντα του καταναλωτή κοινωνικών υπηρεσιών επιδρά στον τρόπο με τον οποίο οι σοσιαλιστές αντιμετωπίζουν τον ιδιωτικό τομέα.

Αυτό που έχει σημασία εδώ είναι ότι η μεγαλύτερη έμφαση στη διασφάλιση περισσότερων επιλογών για τους καταναλωτές επιδρά στη σοσιαλιστική αντίληψη περί της αναδιανεμητικής δικαιοσύνης. Αν και οι Εργατικοί δεν παραμένουν αδιάφοροι για τους περιορισμούς που θέτουν οι αγορές στον τρόπο επίτευξης μιας δίκαιης κατανομής, εφόσον τα άτομα είναι ελεύθερα να επιλέγουν για παράδειγμα, το σχολείο στο οποίο θα στείλουν τα παιδιά τους είτε το συνταξιοδοτικό πρόγραμμα στο οποίο επιθυμούν να ενταχθούν τότε πρέπει να δεχτούμε ότι αυτό θα σημάνει ανισότητες ως αποτέλεσμα καλών ή κακών επιλογών.

29. P. Mandelson - R. Liddle, *ό.π.*, σ. 22.

30. Στο *ίδιο*, σ. 155.

4. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Στο παρελθόν, το Εργατικό Κόμμα, ακολουθώντας τον ορισμό του Marshall, συνέδεε την έννοια της ιδιότητας του πολίτη (citizenship) με την παροχή βασικών πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Το κράτος, ως η ηθική έκφραση της κοινότητας, περιοριζόταν στο να εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες το ελάχιστο επίπεδο εισοδήματος ενώ για αρκετούς ηθικούς σοσιαλιστές, ο καθολικός χαρακτήρας της παροχής των βασικών κοινωνικών υπηρεσιών ήταν ένας επιπλέον τρόπος για να δημιουργηθούν «ενάρετοι» και ανεξάρτητοι πολίτες.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, το πρόβλημα της μεγέθυνσης του κοινωνικού περιθωρίου σήμαινε ότι οι ύστεροι σοσιαλιστές αποδείχθηκαν υπεραισιόδοξοι στις εκτιμήσεις τους ως προς την εκπλήρωση των ηθικών σκοπών των δημόσιων λειτουργιών του κοινωνικού κράτους. Στο πλαίσιο της κοινωνικής θεωρίας τονιζόταν ότι το κράτος πρόνοιας είχε δημιουργήσει παθητικούς πολίτες-αποδέκτες της πρόνοιας, απεκδυόμενους το ρεπουμπλικανικό ιδεώδες του «ενάρετου» πολίτη γιατί δεν είχαν ούτε τα μέσα ούτε το κίνητρο να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση.³¹ Επίσης η παροχή των επιδομάτων, τα οποία δεν συνεπάγονταν συγκεκριμένες υποχρεώσεις για τους παραλήπτες τους, υπονόμευε την προσωπική ευθύνη τους προς την υπόλοιπη κοινωνία. Έτσι η τάξη των φτωχών καθίσταται ανήθικη λόγω της εξαρτημένης σχέσης με το κοινωνικό κράτος, κάτι που υποθάλλει τις συνθήκες για αντικοινωνική συμπεριφορά η οποία τραυματίζει τον ηθικό ιστό της κοινωνίας.³² Για άλλη μια φορά οι συντηρητικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του '80 ήταν οι πρώτες οι οποίες αντιμετώπισαν το ζήτημα της φτώχειας αλλάζοντας την έκταση και τους όρους παροχής των κοινωνικών επιδομάτων με τρόπους που το Εργατικό Κόμμα είχε απορρίψει εξ αρχής.³³

Τώρα, αντίθετα, το Νέο Εργατικό Κόμμα υιοθετεί το μεγαλύτε-

31. Πάνω στο λεγόμενο «σύνδρομο της εξάρτησης» –οικονομικό και ψυχολογικό– των αποδεκτών της πρόνοιας, βλ. D.T. Campbell, «Counterproductive Welfare Law», *British Journal of Political Science*, τχ. 11 (3), 1981, σ. 331-350.

32. Βλ. C. Murray, *The Emerging British Underclass*, I.E.A., Λονδίνο 1990, και C. Murray, *Underclass: The Crisis Deepens*, I.E.A., Λονδίνο 1994.

33. Βλ. D. Marsland, *Welfare State or Welfare?*, Macmillan, Basingstoke, 1996, σ. 85-86.

ρο μέρος της ανάλυσης για το ζήτημα της φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα, οι Βρετανοί νεο-σοσιαλιστές αποδέχονται ότι «ο τρόπος χορήγησης των επιδομάτων, κατόπιν ελέγχου των περιουσιακών στοιχείων των αιτούντων (means-tested benefits), αποδυναμώνει τα όποια κίνητρα», εκμαυλίζει και εξουδετερώνει τη βούληση των φτωχών να ξεφύγουν από την κατάσταση τους, έτσι ώστε «το σημερινό κοινωνικό κράτος να παγιδεύει τα άτομα σε μια μακροχρόνια εξάρτηση».³⁴ Επιπλέον, το Νέο Εργατικό Κόμμα συμπλέει με τους συντηρητικούς ως προς το θέμα της τροποποίησης του μεγέθους και των όρων χορήγησης των επιδομάτων. Αποδεχόμενο, απλά, την ύπαρξη της underclass, της οποίας το μεγαλύτερο κομμάτι είναι εξαρτώμενο από το κεντρικά κατευθυνόμενο σύστημα διανομής υπηρεσιών, το Νέο Εργατικό Κόμμα δεσμεύτηκε να σχεδιάσει νέες πολιτικές, οι οποίες δεν θα εξαλείψουν μεν τη φτώχεια αλλά θα επιτρέψουν στους ανθρώπους να απελευθερωθούν από την παγίδα του κράτους πρόνοιας και να αναλάβουν με υπευθυνότητα κινδύνους στη σφαίρα της αγοράς εργασίας.³⁵ Σε αυτό άλλωστε αποσκοπεί το Welfare-To-Work (πρόγραμμα επανένταξης στην παραγωγική διαδικασία), το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της πολιτικής ατζέντας των Εργατικών.³⁶ Η διακοπή κάθε σχέσης με τις θεσμικοποιημένες μέσω του κράτους μορφές συλλογικής δράσης γίνεται με την ενεργοποίηση ενδιάμεσων ενώσεων, οι οποίες αναμένεται να αναπτύξουν νέες μορφές αυθόρμητης και αυτόνομης συλλογικής δράσης. Το κράτος παύει να λειτουργεί πατερναλιστικά ως ο προμηθευτής πρόνοιας σε παθητικούς αποδέκτες. Οι Νέοι Εργατικοί βλέπουν το κράτος ως τον ενεργό συνεταιρό ο οποίος παρέχει ευκαιρίες σε εκείνους που βλέπουν την πρόοδό τους αποτέλεσμα της δικής τους αυτενέργειας, αλλά και συνυφασμένη με το κοινό καλό.³⁷ Το Welfare-To-Work έθεσε τη βάση για νέου τύπου συμφωνίες (New Deals) μεταξύ κυβέρνησης και ατόμων που ζητούν εργασία. Η κυβέρνηση παρέχει προγράμματα επιμόρφωσης και κατάρτισης, όπως και θέσεις μερικής απασχόλησης, παρά γίνεται χορηγός απλών χρηματικών επιδομάτων. Από την πλευρά τους, οι ά-

34. P. Mandelson - R. Liddle, *ό.π.*, σ. 72-73.

35. Βλ. T. Blair, «Reforming Welfare - Building on Beveridge», Ομιλία στο Σαουθάμπτον, 13 Ιουλίου 1994.

36. Βλ. The Labour Party, *Getting Welfare to Work*, Labour Party, Λονδίνο 1996.

37. Βλ. F. Field, *Reforming Welfare*, Social Markets Foundation, Λονδίνο 1997, σ. 78-80.

νεργοί είτε θα εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που τους δίνονται είτε θα χάσουν κάποιο μέρος από τα επιδόματά τους.

Το πρώτο μέρος του New Deal προοριζόταν για ανέργους νεαρής ηλικίας. Οι τελευταίοι, οι οποίοι ήταν εκτός εργασίας για ένα διάστημα μεγαλύτερο των έξι μηνών, είχαν τέσσερις επιλογές: είτε να αναλάβουν μια εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα, είτε να επωμισθούν μια εθελοντική εργασία, είτε να καταλάβουν μια θέση σε ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα, είτε, τέλος, να συμμετέχουν στην παρακολούθηση προγραμμάτων εξειδίκευσης. Μέχρι το τέλος του 1998, το New Deal είχε καλύψει άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς και ενήλικους που είχαν μείνει άνεργοι για περισσότερο από δύο χρόνια.³⁸ Επιπλέον, η κυβέρνηση προσφέρει μια εξαμηνιαία επιχορήγηση στους εργοδότες για την πρόσληψη κάθε ενήλικου που έχει μείνει άνεργος για περισσότερο από δύο χρόνια. Όπως είχε εξηγήσει ο Μπλαιρ, «το σύγχρονο κοινωνικό κράτος δεν υποστηρίζεται πλέον από μια πατερναλιστική κυβέρνηση η οποία δίνει περισσότερα επιδόματα, αλλά, αντίθετα, από μια κυβέρνηση η οποία μέσω της εργασίας και της εκπαίδευσης βοηθά τους ανθρώπους να συντηρήσουν τους εαυτούς τους από μόνοι τους».³⁹ Έτσι, το πρόγραμμα Single Gateway υποχρεώνει τους δικαιούχους πρόνοιας να βρίσκουν εργασία –εφόσον κρίνονται ικανοί για κάτι τέτοιο έπειτα από συνέντευξη–, γιατί σε διαφορετική περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος να χάσουν μέρος ή το σύνολο του επιδόματος. Τελικός στόχος του προγράμματος είναι να αυξήσει τη συμμετοχή των κοινωνικών υποκειμένων στην αγορά εργασίας και να «επισφραγίσει τη σύνδεση των δικαιωμάτων με τις υποχρεώσεις τους».⁴⁰

Σε κυβερνητικό έγγραφο τονίζεται ότι στο πλαίσιο «ενός νέου συμβολαίου μεταξύ του κράτους και του πολίτη», τόσο οι κυβέρνηση όσο και τα άτομα υποχρεούνται από κοινού να συμβάλουν ώστε ο καθένας να γίνει οικονομικά ανεξάρτητος εκμεταλλεόμενος τις αρετές και δεξιότητές του, και με αυτό τον τρόπο να υποβοηθήσει στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής.⁴¹

38. Βλ. Her Majesty Stationary Office (HMSO), *A New Contract for Welfare: Support For Disabled People*, Cm 4103, (HMSO, Λονδίνο 1998).

39. Βλ. T. Blair, *My Vision of a Young Country*, Fourth Estate, Λονδίνο 1996, σ. 209.

40. Βλ. HMSO, *A New Contract for Welfare: The Gateway To Work*, Cm 4102, HMSO, Λονδίνο 1998, σ. 9.

41. Βλ. HMSO, *New Ambitions for our Country: A New Contract for Welfare*, Cm 3805, HMSO, Λονδίνο 1998, σ. 80.

Η απάντηση λοιπόν των Νέων Εργατικών στο ζήτημα της φτώχειας συνεπάγεται δύο αλλαγές στον ορισμό της έννοιας του πολίτη. Η πρώτη αφορά τη μεταστροφή από τον πολίτη ως αποδέκτη δικαιωμάτων στον πολίτη ως φορέα υποχρεώσεων. Ενώ οι πρώτοι ηθικοί σοσιαλιστές και μεταπολεμικά οι ρεβιζιονιστές, όπως οι Gaitskell και Crosland, επικαλούνταν την έννοια της «υποχρέωσης» όταν αναφέρονταν στις υποχρεώσεις που είχαν τα πιο εύπορα κοινωνικά στρώματα να βελτιώσουν τη θέση των λιγότερο προνομιούχων τμημάτων της κοινωνίας, τώρα πολλοί μιλούν για τις υποχρεώσεις προς την κοινωνία εκείνων που δικαιούνται επιδόματα. Η έκθεση της Επιτροπής Κοινωνικής Δικαιοσύνης (CSJ), την οποία το Εργατικό Κόμμα σύστησε το 1994 αναθέτοντάς της ένα συμβουλευτικό ρόλο, αντανακλά αυτή την αλλαγή στον πυρήνα της φιλοσοφίας της. Υπερασπίζεται τα δικαιώματα στην υγεία, στην εκπαίδευση και στη στέγαση, αλλά αυτά συνοδεύονται από ανάλογες υποχρεώσεις από μέρους των κοινωνικών υποκειμένων, ενώ ο ρόλος του κράτους έγκειται στο να βοηθήσει τους πολίτες να βελτιώσουν τη θέση τους και να τους υποχρεώσει να αναλάβουν τις ευθύνες τους.⁴² Επομένως, η ρητορική περί υποχρεώσεων πηγαίνει πολύ πέρα από τη σφαίρα της απασχολησιμότητας. Για παράδειγμα, το δικαίωμα στη στέγαση φέρει μαζί του την υποχρέωση της αποχής από οποιαδήποτε αντικοινωνική συμπεριφορά, το δικαίωμα στην εκπαίδευση φέρει μαζί του την υποχρέωση των γονέων να επιβάλλουν στα παιδιά τους την υποχρεωτική παρακολούθηση των μαθημάτων, κ.ο.κ.

Ο ίδιος ο Βρετανός πρωθυπουργός έχει πει ότι «δεχόμαστε σαν κοινωνία να δώσουμε στον καθένα την ευκαιρία να αποτελεί ένα κομμάτι στη μελλοντική της πορεία», αλλά ως ανταπόδοση «ο καθένας να αναλάβει την ευθύνη του να εργαστεί και να βελτιώσει τη θέση του». Στο λόγο των Εργατικών διαφαίνεται μια ένταση ανάμεσα στην «αρχή της αλληλεγγύης», η οποία παραπέμπει σε μια αντίληψη ότι η κοινωνία οφείλει να προστατεύει τα μέλη της, και στην «αρχή της ευθύνης», η οποία παραπέμπει σε μια αντίληψη ότι το άτομο είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για τις πράξεις του και ουδείς άλλος ευθύνεται στις περιπτώσεις που αποτυγχάνει. Για τους Βρετανούς σοσιαλιστές, «η προσωπική και κοινωνική ευθύνη δεν

42. Βλ. Commission on Social Justice, *Social Justice: Strategies for National Renewal*, Vintage, Λονδίνο 1994.

είναι απλές επιλογές, αλλά συνιστούν βασικές αρχές μιας ευημερούσας κοινωνίας».⁴³ Αυτό έχει αναμφίβολα συνέπειες στον ορισμό της έννοιας του πολίτη.

Η δεύτερη από αυτές αφορά το ζήτημα του αποκλεισμού που συνεπάγεται η νέα έμφαση στις υποχρεώσεις εκείνων που απολαμβάνουν κοινωνικά δικαιώματα. Τα τελευταία, που συγκροτήθηκαν ως τμήμα της ιδιότητας του πολίτη, δεν αποτελούν πλέον δεσμευτικό πλαίσιο των νέων πολιτικών πρόνοιας. Η διάρκεια της σχέσης κινδύνου/ασφάλειας, ως όρου της κοινωνικής πολιτικής αναστέλλει την παθητικότητα του αποδέκτη της πρόνοιας. Εκείνοι οι οποίοι δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους δεν αναγνωρίζονται από το κράτος ως πολίτες. Ο αποκλεισμός τους συνάγεται από την άρνηση του κράτους να τους χορηγήσει κάποια από τα δικαιώματα τα οποία απονέμονται στα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού σώματος. Σύμφωνα με το New Deal, για παράδειγμα, «οι νέοι οι οποίοι αρνούνται να αποδεχθούν μία από τις επιλογές που τους δίνονται, θα πρέπει τότε να καταλάβουν αμέσως μια θέση η οποία τους υποδεικνύεται από την Υπηρεσία Απασχόλησης», και, ακόμη περισσότερο, εάν «αρνηθούν να καταλάβουν αυτές τις θέσεις [...] τότε θα τους επιβληθούν κυρώσεις υπό τη μορφή αφαίρεσης μέρους των επιδομάτων τους».⁴⁴ Παραδοσιακά οι Βρετανοί σοσιαλιστές υπερασπίζονταν τη χορήγηση κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων στους τομείς της υγείας, της ασφάλειας και της εκπαίδευσης. Αυτά εθεωρούντο δικαιώματα τα οποία εξ υποθέσεως εμπεριείχε η ίδια η έννοια του πολίτη, όπως είδαμε και παραπάνω. Σύμφωνα με το Νέο Εργατικό Κόμμα, αντίθετα, το αίτημα υλοποίησεως της ισότητας κατά το κοινωνικό της περιεχόμενο, που αποτέλεσε το προνομιακό πεδίο των κοινωνικών πολιτικών, φαίνεται να έχει περιπέσει σε αχρηστία, ενώ η ίδια η έννοια της ισότητας έχει υποστεί εκτεταμένο αναπροσδιορισμό προς την κατεύθυνση αυτού που η νεοφιλελεύθερη προβληματική προέβαλε ως

43. Βλ. T. Blair, «Faith in the city - ten years on», Ομιλία στον Ιερό Ναό του Σάουθγουορκ, 29 Ιανουαρίου 1996.

44. Ακόμη και πριν από τη διαμόρφωση του New Deal, το Εργατικό Κόμμα είχε διακηρύξει: «Δεν υπάρχει περίπτωση να παραμείνει κάποιος εσαεί παθητικός παραλήπτης χρηματικών επιδομάτων. Εφόσον του προσφέρεται θέση, αναμένεται να την καταλάβει. Πιστεύουμε ότι αυτό είναι το πιο δίκαιο – δικαιώματα και υποχρεώσεις πάνε μαζί». Βλ. The Labour Party, *New Life for Britain*, Labour Party, Λονδίνο 1996.

ισότητα των ευκαιριών. Ο David Blunkett, υπουργός Παιδείας και Απασχόλησης, περιγράφει το Welfare-To-Work ως έναν τρόπο «αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού» διασφαλίζοντας «ευκαιρίες για όλους». ⁴⁵ Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολύ διαφορετικός από τον τρόπο με τον οποίο η βρετανική σοσιαλιστική παράδοση προέβλεπε μέσω της απονομής καθολικών δικαιωμάτων.

Με άλλα λόγια, το Νέο Εργατικό Κόμμα θέλει ένα κοινωνικό κράτος το οποίο «προορίζεται για όλους αλλά δεν ακολουθεί ομοιόμορφη πολιτική ως προς τις υπηρεσίες που προσφέρει»: ένα κράτος πρόνοιας το οποίο παρέχει «υπηρεσίες υπό τη μορφή της χείρας βοήθειας στα μέλη του (a hand-up), και όχι απλά χρηματικά επιδόματα που τους σπρώχνουν έξω από την αγορά εργασίας (a hand-out)»: ένα κοινωνικό κράτος το οποίο «εξασφαλίζει για όλους ένα ευπρεπές επίπεδο διαβίωσης και ευκαιρίες εφ' όρου ζωής, καθώς επιτρέπει παράλληλα μεγαλύτερη ελευθερία επιλογών στο άτομο». ⁴⁶

5. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Εξέχουσα θέση στο ιδεολογικό οπλοστάσιο των Βρετανών σοσιαλιστών κατέχει η έννοια της κοινότητας. Ο William Morris, αστείρευτη πηγή έμπνευσης για τους ηθικούς σοσιαλιστές, είχε πει ότι «η αδελφότητα και η συντροφικότητα (fellowship) είναι ο παράδεισος και η ζωή, ενώ η έλλειψή τους συνιστά την κόλαση και το θάνατο». ⁴⁷ Το ουτοπικό όραμα του Morris, όπως υποδηλώνεται στο έργο του *News from Nowhere*, απηχεί το εξισωτικό και το κοινοτιστικό πνεύμα των ηθικών σοσιαλιστών σύμφωνα με το οποίο κάθε άτομο μεριμνά πρωτίστως για το κοινό καλό και όχι για το ίδιον όφελος. Στην πράξη, η έννοια fellowship ταυτίστηκε αργότερα με την πολιτική της προοδευτικής φορολόγησης των μελών της κοινωνίας, σύμφωνα με την οποία τα τελευταία δεν θα έπρεπε να ανησυχούν για το ότι θυσιάζαν ένα μέρος του προσωπικού τους εισοδήματος αφού αυτό γινόταν προς χάριν της συλλογικής ευημερίας.

45. D.E.E., *Employability at Heart of British Presidency Agenda*, Λονδίνο 1998.

46. P. Mandelson - R. Liddle, *ό.π.*, σ. 143.

47. Βλ. W. Morris, *The Collected Works of William Morris*, Longman, Λονδίνο 1910-1915, τόμ. 16: *News from Nowhere*, σ. 230.

Η έννοια λοιπόν της κοινότητας ενέπνευσε υπό μία έννοια το φορολογικό σύστημα, το οποίο χρηματοδότησε ουσιαστικά τις αναδιανεμητικές πολιτικές που συνδέονται με τη σοσιαλιστική αντίληψη περί δικαιοσύνης και περί των κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων που εμπεριέχονται στην έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, ωστόσο, ο Έρικ Χόμπσμπαουμ και άλλοι αριστεροί διανοητές αναφέρονταν όλο και περισσότερο στη μεταβαλλόμενη φύση της εργατικής τάξης.⁴⁸ Υποστηρίχθηκε ότι οι νέες τεχνολογίες και η μεγαλύτερη αφθονία πλούτου άλλαξαν τις φιλοδοξίες και τις προσδοκίες των ψηφοφόρων στους οποίους οι Εργατικοί παραδοσιακά βασιζόνταν. Εάν οι εργάτες δεν διολίσθησαν στο κοινωνικό περιθώριο, τουλάχιστον ανέβηκαν κοινωνικά στο χαμηλότερο εισοδηματικό στρώμα της μεσαίας τάξης.

Διαδοχικές εκλογικές αποτυχίες και δημοσκοπήσεις έπεισαν τους Νέους Εργατικούς ότι η ταύτιση του κόμματος με την εικόνα του Εργατικού Κόμματος της μεταπολεμικής περιόδου που επέβαλε υψηλούς φόρους για να χρηματοδοτήσει τις δημόσιες δαπάνες (tax and spend), ήταν εκλογικά καταστροφική. Είχαν πλέον πεισθεί ότι αρκετά μέλη της κοινωνίας δεν ήταν πλέον διατεθειμένα να συνεισφέρουν με αυτόν τον τρόπο στο κοινό καλό της κοινότητας. Το Νέο Εργατικό Κόμμα προσπάθησε απελπισμένα να κρατήσει αποστάσεις από την πολιτική των υψηλών φόρων για τους χαμηλόμισθους της μεσαίας αλλά και εκείνους της εργατικής τάξης. Εκτός από την άρνησή του να αυξήσει τους φόρους, το Εργατικό Κόμμα ανταποκρίθηκε στις νέες προσδοκίες της εργατικής τάξης ακολουθώντας τις ίδιες πολιτικές με τις οποίες αντιμετώπισε τα ζητήματα του πληθωρισμού, της γραφειοκρατικής αναποτελεσματικότητας, και της φτώχειας. Αυτές οι πολιτικές δεν προορίζονταν να διατηρήσουν σε χαμηλά επίπεδα τις δημόσιες δαπάνες, αλλά να κάνουν την κυβέρνηση πιο αποτελεσματική και πιο προσιτή στους πολίτες.⁴⁹

Οι Εργατικοί δίνουν μεγάλη έμφαση στην έννοια της κοινότητας. Με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να προβάλλουν αποτελεσματικά, την αντίθεση μεταξύ μιας συμπονετικής Αριστεράς και μιας σκληρής και αδυσώπητης Νέας Δεξιάς, όπως αυτή η σχέση καθρεφτίζεται στα λόγια του Μπλαιρ ο οποίος επιμένει ότι «οι άνθρωποι είναι πολίτες μιας κοινότητας» και όχι «απλά ανταγωνιστές

48. Βλ. E. Hobsbawm, κ.ά., *The Forward March of Labour Halted*, New Left Books, Λονδίνο 1981.

49. P. Mandelson - R. Liddle, *ό.π.*, σ. 156.

στην παλαιότερα της αγοράς». ⁵⁰ Πράγματι, η κοινότητα φαίνεται να συμβολίζει τη Νέα Ιερουσαλήμ και να συνιστά ένδειξη της μεταστροφής του λόγου των Νέων Εργατικών προς τον ηθικό σοσιαλισμό. Παρ' όλα αυτά το Νέο Εργατικό Κόμμα έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην ηθική έννοια της κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα, η κατανόηση των νέων προσδοκιών της εργατικής τάξης οδήγησε σε μεγαλύτερο βαθμό αποδοχής των εννοιών του ανταγωνισμού και του υλισμού – αυτό που αποκαλεί ο Tony Wright «σύλλογικό ατομικισμό». ⁵¹

Οι ηθικοί σοσιαλιστές παραδοσιακά όριζαν την έννοια της κοινότητας με έννοιες όπως η συνεργασία και σε αντιπαράθεση προς το ατομικό συμφέρον, τον ανταγωνισμό και την επιδίωξη της προσωπικής ευημερίας, ενώ έβλεπαν το κοινωνικό κράτος ως την πρακτική έκφραση της αλληλεξάρτησης των μελών της κοινότητας. Οι Νέοι Εργατικοί, αντίθετα, υποστηρίζουν ότι «τελικός στόχος είναι μια κοινωνία στην οποία να συνδυάζεις το ισχυρό, ανταγωνιστικό, και επιχειρηματικό πνεύμα του ιδιωτικού τομέα με μια αίσθηση τιμιότητας, σύμπνοιας και κατανόησης του δημόσιου τομέα για όλους τους ανθρώπους». ⁵² Παράλληλα, οι Βρετανοί σοσιαλιστές πιστεύουν στη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας, το οποίο πρέπει να αγκαλιάσει τον ανταγωνισμό και τον ατομικισμό.

Θα λέγαμε λοιπόν ότι η κοινότητα δεν αποτελείται πλέον από άτομα τα οποία με πνεύμα συνεργασίας αναλαμβάνουν δραστηριότητες για την επιδίωξη του κοινού καλού. Για τους Νέους Εργατικούς, η κοινότητα λειτουργεί σύμφωνα με το υπόδειγμα της μετοχικής εταιρείας (stakeholding society), η οποία απαιτεί από τα μέλη της να εκπληρώσουν ορισμένες υποχρεώσεις, αλλά και να ωθούνται σε ανταγωνισμό με τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας προκειμένου να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση σύμφωνα με την αξία τους. ⁵³ Η έννοια της stakeholding society χρησιμοποιήθηκε

50. T. Blair, *New Britain: My Vision of a Young Country*, Fourth Estate, Λονδίνο 1996, σ. 297.

51. G. Brown - T. Wright, «Εισαγωγή», στο *Values...*, ό.π., σ. 15.

52. T. Blair, *New Britain*, ό.π., σ. 156.

53. Για την έννοια του μέλους της κοινότητας, σύμφωνα με το υπόδειγμα της «μετοχικής εταιρείας», μεταξύ πολλών άλλων, βλ. T. Blair, *New Britain*, ό.π., σ. 290-321· T. Blair, «The Third Way: New Politics for a New Century», *Fabian Pamphlet*, 588, Fabian Society, Λονδίνο 1998· A. Etzioni, *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*, Fontana, Λονδίνο 1995· A. Giddens, *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*, Polity Press, Καίμπριτζ 1994·

στις δεκαετίες του '60 και '70 στις Ηνωμένες Πολιτείες ως ένα είδος κεντροαριστερής αντίδρασης στον ελεύθερο αγοραίο καπιταλισμό, του οποίου χαρακτηριστικά ήταν η επίτευξη του βραχυπρόθεσμου κέρδους, η οικονομική αστάθεια και η διατήρηση των κοινωνικών διαχωρισμών. Η ανωτέρω κριτική θεωρούσε την εταιρεία όχι ως απλό κερδοσκοπικό οργανισμό ο οποίος αντιπροσώπευε τα συμφέροντα των μετόχων, αλλά ένα ευρύτερο δίκτυο αμοιβαίων συμφερόντων στα οποία περιλαμβάνονταν και αυτά των υπαλλήλων και των καταναλωτών. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, αυτές οι ιδέες είχαν απήχηση μεταξύ Βρετανών οικονομολόγων, αρκετοί από τους οποίους πρόσκεινταν στην ηγεσία των Εργατικών. Για παράδειγμα οι John Kay, Will Hutton και Ed Mayo υποστήριζαν ότι οι επιτυχημένες εταιρείες αυτοαναγορεύονται πρωτίστως ως κοινωνικοί οργανισμοί που βασίζονται στην εμπιστοσύνη (trust), και δευτερευόντως ως μέσα μεγιστοποίησης των κερδών.⁵⁴

Εμφανώς, υπό την επιρροή αυτών των ιδεών, ο αρχηγός των Νέων Εργατικών υπογραμμίζει ότι η κοινότητα απαιτεί από εμάς να αναγνωρίσουμε «μια συλλογική υποχρέωση για να διασφαλίσουμε ότι κάθε πολίτης έχει μερίδιο (stake) σε αυτή», αλλά και ότι ο σκοπός αυτής της συμμετοχής τους δεν πρέπει να εκληφθεί ως μέσο για να ενωθούμε γύρω από την επίτευξη απλά του κοινού καλού, παρά μόνο για «να εξασφαλιστεί η ισότητα των ευκαιριών και η ισότιμη συμμετοχή για όλους, ώστε ο καθένας να ανελλίσσεται κοινωνικά σύμφωνα με την αξία του».⁵⁵ Ο ορισμός της stakeholding society, σύμφωνα με τον Μπλαιρ, θα μπορούσε να συνοψιστεί ως η έκφραση του ανταγωνιστικού ατομικισμού σε ένα ηθικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ο καθένας έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει και να προοδεύει. Άλλωστε, όπως έγινε φανερό, βασικό αξίωμα των Νέων Εργατικών αποτελεί το ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι συναφασμένη με την κοινωνική συνοχή. Όπως οι οικονομολόγοι θεωρούν τη συνοχή μιας εταιρείας ως παράγοντα της επιτυχούς λειτουργίας της, έτσι και οι Βρετανοί σοσιαλιστές επικαλούνται τη stakeholding society εντός της οποίας «ηθικώς υποκινούμε-

A. Giddens, *The Third Way*, Polity Press, Καίμπριτζ 1998· W. Hutton, *The State We're in*, Jonathan Cape, Λονδίνο 1995.

54. Βλ. J. Kay, *Foundations of Corporate Success*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1993.

55. T. Blair, *New Britain*, ό.π., σ. 300.

να κοινωνικά υποκείμενα προάγουν την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ευημερία του έθνους».⁵⁶

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στο μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα, το κράτος πρόνοιας χάρη στον καθολικό του χαρακτήρα και την ικανότητά του να ενσωματώνει τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της κοινότητας και της έννοιας του πολίτη, αποτέλεσε τον κεντρικό πυρήνα του βρετανικού σοσιαλισμού. Στη δεκαετία του '80, ωστόσο, οι εκπρόσωποι του βρέθηκαν αντιμέτωποι με πρακτικές δυσκολίες όσον αφορά το θεσμικό υπόβαθρο του κοινωνικού κράτους – το υψηλό κόστος χρηματοδότησής του, την αναποτελεσματικότητα ως προς τους αναδιανεμητικούς του στόχους, και την ισοπεδωτική ομοιογενοποίηση της κοινωνικής διαφορετικότητας, ιδιαίτερα σε σχέση με τις αυξημένες προσδοκίες των ανθρώπων. Αυτές οι δυσκολίες έπεισαν τους Εργατικούς για την αναγκαιότητα νέων πολιτικών, οι οποίες όμως δεν θα αλλοίωναν τις παραδοσιακές αξίες του ιδεολογικού τους πυρήνα.

Αυτό που προσπάθησα να δείξω είναι ότι οι νέες πολιτικές που οι Βρετανοί σοσιαλιστές υιοθέτησαν επέφεραν τροποποιήσεις στο περιεχόμενο των παραδοσιακών αξιών. Το Νέο Εργατικό Κόμμα δεν αντιπροσωπεύει απλά νέες πολιτικές και ένα νέο τρόπο προώθησής τους μέσω των εξελιγμένων διαφημιστικών μέσων, με σκοπό, δήθεν, να υλοποιήσουν παραδοσιακές σοσιαλιστικές αξίες. Αντιθέτως, οι Βρετανοί νεοσοσιαλιστές έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στην «ατομική επιλογή» παρά στην έννοια της «κοινωνικής δικαιοσύνης», μεγαλύτερη σημασία στις έννοιες «ευθύνη και υποχρέωση» παρά στην έννοια της ιδιότητας του πολίτη, και, τέλος, ιδιαίτερη βαρύτητα σε έννοιες όπως «ανταγωνισμό και υλισμό» παρά στο ιδανικό της «κοινότητας».

Η ανάλυση των αλλαγών που επέφεραν οι Νέοι Εργατικοί στο πλαίσιο της ηθικής σοσιαλιστικής παράδοσης συνεπάγεται ότι οι αξίες δεν συνιστούν έναν σταθερό πυρήνα της οποιασδήποτε ιδεολογίας. Αντιθέτως, οι ιδεολογίες αντιπροσωπεύουν συστήματα εννοιών των οποίων όλες οι έννοιες είναι εν δυνάμει αναθεωρήσι-

56. Στο ίδιο, σ. 290.

μες, και εντός των οποίων η οποιαδήποτε μεταβολή του περιεχομένου μιας έννοιας, υπό μορφή κυματισμών, συμπαρασύρει σε μεταβολή και τις υπόλοιπες (έννοιες). Η περίπτωση του Νέου Εργατικού Κόμματος μας δίνει τη δυνατότητα για μια αντιθεμελιωτική ανάγνωση των ιδεολογικών μεταβολών. Οι ηθικές αρχές της ιδεολογίας του ακολούθησαν τις μεταβολές που επήλθαν σε κανονιστικό επίπεδο με την υιοθέτηση πολιτικών οι οποίες δεν μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε τις πρώτες ως θεμελιώδεις και εκ των πραγμάτων μη επιδεχόμενες αναθεώρηση. Οι ηθικές αρχές και οι κανονιστικές μορφές υλοποίησής τους βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης και αμοιβαιότητας. Η ιδεολογική αλλαγή δεν πρέπει να εκληφθεί απλώς ως μια αντίδραση σε εξωτερικά κοινωνικοοικονομικά γεγονότα, αλλά και ως συστατικό στοιχείο της μορφολογίας των ιδεολογιών ως συστημάτων δυνάμει αναθεωρήσιμων εννοιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μ., *Κοινωνική απορύθμιση και δημοκρατία*, Εξάντας, Αθήνα 1999.
- BAUMAN, Z., *Socialism: The Active Utopia*, Allen & Unwin, Λονδίνο 1976.
- BEER, M., *A History of British Socialism*, 2 τόμοι, George Allen & Unwin, Λονδίνο 1953.
- BENN, T., *A Future for Socialism*, Fount, Λονδίνο 1991.
- BERKI, R., *Socialism*, Dent, Λονδίνο 1975.
- BEVIR, M., «Ideology as distorted belief», *Journal of Political Ideologies*, τχ. 1, 1996, σ. 107-122.
- BEVIR, M., *The Logic of the History of Ideas*, Cambridge University Press, Κάιμπριτζ 1999.
- BLAIR, T., *Reforming Welfare - Building on Beveridge*, Ομιλία στο Σαουθάμπτον, 13 Ιουλίου 1994.
- BLAIR, T., *New Britain: My Vision of a Young Country*, Fourth Estate, Λονδίνο 1996.
- BLAIR, T., «Faith in the city - ten years on», ομιλία στον Ιερό Ναό του Σάουθγουορτ, 29 Ιανουαρίου 1996.
- BLAIR, T., «The third way: New politics for a new century», *Fabian Pamphlet* 588, Fabian Society, Λονδίνο 1998.

- BROWN, G. - WRIGHT, T. (επιμ.), *Values, Visions and Voices: An Anthology of Socialism*, Mainstream Publishing, Εδιμβούργο 1995.
- BRYANT, C., *Possible Dreams: A Personal History of British Christian Socialists*, Hodder & Stoughton, Λονδίνο 1996.
- CAMPBELL, D.T., «Counterproductive Welfare Law», *British Journal of Political Science*, τχ. 11 (3) , 1981, σ. 331-350.
- COMMISSION ON SOCIAL JUSTICE, *Social Justice: Strategies for National Renewal*, Vintage, Λονδίνο 1994.
- COOK, E. - WEDDERBURN, A. (επιμ.), *The Works of John Ruskin*, George Allen, Λονδίνο 1903-1912.
- DENNIS, N. - HASLEY, A., *English Ethical Socialism*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1988.
- DENVER, D. κ.ά. (επιμ.), *EPOP Yearbook 1996*, Frank Cass, Λονδίνο 1997.
- DEPARTMENT OF EDUCATION AND EMPLOYMENT, «Employability at heart of british presidency agenda», Γραφείο Τύπου, 4 Φεβρουαρίου 1998.
- DRUCKER, H., *Doctrine and Ethos in the Labour Party*, Allen and Unwin, Λονδίνο 1979.
- EATWELL, R. - WRIGHT, A. (επιμ.), *Contemporary Political Ideologies*, Pinter, Λονδίνο 1993.
- ESPING-ANDERSON, G. (επιμ.), *Welfare States in Transition*, Sage, Λονδίνο 1995.
- ETZIONI, A., *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*, Fontana, Λονδίνο 1995.
- FOOTE, G., *The Labour Party's Political Thought: A History*, Croom Helm, Λονδίνο 1999.
- FREEDEN, M., *Ideologies and Political Theory*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1997.
- GAMBLE, A., *The Free Economy and the Strong State: The Politics of Thatcherism*, Macmillan, Λονδίνο 1988.
- GIDDENS, A., *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*, Polity Press, Κάιμπριτζ 1994.
- GIDDENS, A., *The Third Way*, Polity Press, Κάιμπριτζ 1998.
- GILLESPIE, R. - PATERSON, W. (επιμ.), *Rethinking Social Democracy in Western Europe*, Frank Cass, Λονδίνο 1993.
- HARMON, M., *The British Labour Government and the 1976 IMF*, Macmillan, Λονδίνο 1997.
- HARRIS, J., «Political thought and the Welfare State 1870-1914: an intellectual framework for British Social Policy», *Past and Present*, τχ. 135, 1992, σ. 116-141.
- HEYWOOD, A., *Political Ideologies*, Macmillan, Λονδίνο 1992.
- HMSO, *New Ambitions for our Country: A New Contract for Welfare*, Cm 3805, HMSO, Λονδίνο 1998.
- HMSO, *A New Contract for Welfare: The Gateway to Work*, Cm 4102, HMSO, Λονδίνο 1998.

- HMSO, *A New Contract for Welfare: Support for Disabled People*, Cm 4103, HMSO, Λονδίνο 1998.
- HOBSBAWM, E. κ.ά., *The Forward March of Labour Halted*, New Left Books, Λονδίνο 1981.
- HUTTON, W., *The State We're in*, Jonathan Cape, Λονδίνο 1995.
- JONES, P.D'a., *The Christian Socialist Revival*, Princeton University Press, Πρίνστον, 1968.
- KAY, J., *Foundations of Corporate Success*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1993.
- ΜΑΚΡΙΑΔΗΣ, Β., «Fundamentalismus: προβλήματα ελληνικής απόδοσης του όρου», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τχ. 4 (14), 1994, σ. 83-103.
- MANDELSON, P. - LIDDLE, R., *The Blair Revolution*, Faber & Faber, Λονδίνο 1996.
- MARSLAND, D., *Welfare State or Welfare?*, Macmillan, Basingstoke 1996.
- MORRIS, W., *The Collected Works of William Morris*, Longman, Λονδίνο 1910-1915.
- MURRAY, C., *The Emerging British Underclass*, I.E.A., Λονδίνο 1990.
- MURRAY, C., *Underclass: The Crisis Deepens*, I.E.A., Λονδίνο 1994.
- PIERSON, S., *Marxism and the Origins of English Socialism*, Cornell University Press, Ithaca 1973.
- PIERSON, S., *British Socialism: The Journey from Fantasy to Politics*, Harvard University Press, Κάμπριτζ Μασσ. 1979.
- SCHARPF, F., *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Cornell University Press, Ithaca 1987.
- STEAD, W., «The Labour Party and the books that helped make it», *Review of Reviews*, 33, Λονδίνο 1906, σ. 568-582.
- THE LABOUR PARTY, *Made in Britain: A New Economic Policy for the 1990s*, Labour Party, Λονδίνο 1991.
- THE LABOUR PARTY, *It's Time to Get Britain Working Again*, Labour Party, Λονδίνο 1992.
- THE LABOUR PARTY, *Making Britain's Future*, Labour Party, Λονδίνο 1993.
- THE LABOUR PARTY, *Rebuilding the Economy*, Labour Party, Λονδίνο 1994.
- THE LABOUR PARTY, *Getting Welfare to Work*, Labour Party, Λονδίνο 1996.
- THE LABOUR PARTY, *New Life for Britain*, Labour Party, Λονδίνο 1996.
- THOMPSON, N., *Political Economy and the Labour Party*, U.C.L. Press, Λονδίνο 1996.
- VINCENT, A., *Modern Political Ideologies*, Blackwell, Οξφόρδη 1992.